

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEIBŐL

AZ EGYEZMÉNY 3. CIKKE: A KÍNzás ÉS MEGALÁzó BÁNÁSMÓD TILALMA

*Mathew kontra Hollandia*¹

Az ügy körülményei. A kérelmezőt súlyos testi sértés vádjával Aruba szigetén tartóztatták le. 2001 októbertől 2004 áprilisáig a helyi javító-nevelő intézetben tartották fogva. Ez idő alatt speciális biztonsági követelmények mellett, több esetben magánzárkában tartották. Ennek oka a hatóságok szerint az volt, hogy a kérelmező három alkalommal az intézmény őrségére támadt, ezért csak a kezén és lábán megbilincselve hagyhatta el tartózkodási helyét, és a külvilággal való kapcsolattartását is korlátozták. Egy ideig az esővíz is beszivárgott a cellájába, a helyiség ráadásul az épület legfelső szintjén volt, ahová gyakran besütött a nap, felforrósítva a cella levegőjét. Lift sem volt az intézmény területén. 2002 júliusában a kérelmezőnél súlyos gerincproblémák jelentkeztek. Egy helyi idegsebész megállapította, hogy ágyéksérve van és további orvosi ellátása szükséges. 2002 augusztusától a kérelmező tolókcocsival közlekedett. 2003 februárjában a tolókcocsiról leszakított vasdarabbal megtámadta a börtönszemélyzetet, ezért aztán később a tolókcocsi segítségét sem vehette igénybe. Időközben többször részesült fizioterápiás kezelésben, de ez is abbamaradt, mert fizikai állapota nem tette lehetővé, hogy a cellájából gyalog közelítse meg a vizsgálatot végző intézményt. A kérelmező bírósági eljárást kezdeményezett a megfelelő fogva tartási körülmények biztosítása érdekében. A helyi bíróság ennek során a büntetés-végrehajtási intézményt arra utasította, hogy időszakonként vizsgálja felül a speciális fogva tartási körülmények indokoltságát. 2003 áprilisában a fellebbviteli bíróság a kérelmezőt bűnösnek nyilvánította, és három év hat hónapban állapította meg a végrehajtandó szabadságvesztés tartamát. A kérelmezőt állítása szerint a börtönszemélyzet fizikailag bántalmazta, a bilincsek maradandó károsodásokat okoztak, és nem tették lehetővé számára a szükséges orvosi kezelések végrehajtását. Beadványa szerint fogva tartásának és egészségügyi ellátásának körülményei az egyezmény 3. cikkében foglalt követelmények megsértését eredményezték.

*A határozat.*² A bíróság döntésében elsőként arra utalt, hogy a kérelmező súlyos gerincsérülése miatt

csak nagy fájdalmak közepette volt képes a helyváltatásra, bár a betegség nem tette mozgásképtelenné. A 3. cikk nem jelenti, hogy az elítéltnak az orvosi kezeléssel kapcsolatos minden óhaját és kívánását teljesítik. A rendelkezésre álló információk alapján a bíróság az alkalmazott kezeléseket megfelelőnek találta. A börtönszemélyzetet ért támadást követően a hatóságok jogszerűen vonták vissza a tolószék használatát a kérelmezőtől, miután magatartásával a közrendet és a közbiztonságot veszélyeztetete. A börtönből az egészségügyi intézménybe történő szállítással kapcsolatban a határozat elfogadhatónak tartotta a kormány azon érvelését, hogy a kérelmező egészségügyi állapota nélkülözhetetlenné tette a számára kényelmetlen szállítást. A hatósági személyek ellen fellépő kérelmező magatartása több esetben arra utalt, hogy fizikai állapota alkalmassá teszi őt az önálló helyváltatásra, és arra, hogy 90-100 métert technikai segítség nélkül megtegyen, adott esetben lépcsőt vegyen igénybe. Mindezek alapján a bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az egészségügyi ellátás az egyezményben foglaltaknak megfelelően történt.

A fogva tartás körülményeivel kapcsolatban a bíróság elfogadta azt a magyarázatot, hogy a hatóságok szükségszerűen tartották speciális körülmények között a környezetére veszélyes kérelmezőt. Ugyanakkor azt is megállapította, hogy szokatlan és szükségtelen nehézségeket okoztak számára. Bár a hatóságok kísérletet tettek a kérelmező állapotának javítására, ezek az erőfeszítések nem voltak elégségesek. Aruba területén valóban nem volt olyan büntetés-végrehajtási intézmény, ahol a kérelmező egészségügyi állapotának megfelelő fogva tartási körülményeket lehetett volna kialakítani, azonban a holland hatóságok nem tettek semmit annak érdekében, hogy az ország más területén helyezték el. A bíróság álláspontja szerint a holland hatóságok túlságosan hosszú ideig (hét hónapig) tartották magánzárkában a kérelmezőt, ezért a 3. cikk rendelkezéseit megsértették. Különösen aggasztónak tartotta az ítélet, hogy az eső és a forróság elleni védelem nem volt biztosított az intézményben.

Kommentár. A határozat a büntetés-végrehajtási intézményben történő elhelyezés egészségügyi vonatkozásait taglalja. A zárt intézetben történő fogva tartás bizonyos jogkorlátozásokkal jár, és ez nem egyezményesértő, ha a korlátozás megfelel a szükségesség és arányosság feltételeinek. Az államnak azon-

ban kötelessége, hogy lehetőségeihez képest biztosítsa az elítéltek megfelelő egészségügyi ellátását. A konkrét esetben a holland hatóságoknak mindent el kellett volna követniük, hogy akár a királyság távolabbi területén olyan feltételeket biztosítsanak, amelyek a kérelmező egészségügyi állapotának megfelelő elhelyezést tesznek lehetővé.

AZ EGYEZMÉNY 5. CIKKE: A SZABADSÁGHOZ ÉS A BIZTONSÁGHOZ VALÓ JOG

*Kolanis kontra Egyesült Királyság*³

Az ügy körülményei. A kérelmezőt, Marija Kolanist 1998. február 2-án súlyos testi sértés bűncselekményének elkövetése miatt elítélték. Mentális betegsége miatt a mentális egészségügy kérdéskörét szabályozó 1983. évi törvény alapján kórházban helyezték el. A kérelmező a mentális egészségügyi kérdéseket felülvizsgáló bírósághoz fordult, szabadlábba bocsátását kérve. 1999. augusztus 16-án meghallgatásra került sor, amelyet követően feltételeken szabadlábba bocsátották azzal a feltétellel, hogy otthonában, a szülei társaságában tartózkodhat, ahol szociális munkások vigyáznak rá és szakértő pszichiáter folyamatos felügyelete mellett kell alávetnie magát az előírt kezeléseknél. A pszichiáterek viszont nem tartották elképzelhetőnek, hogy a szülői otthonban megfelelő felügyelet alatt az előírt kezeléseket biztosítani lehet a kérelmező számára, ezért az ítélet végrehajtására nem került sor. 1993. december 30-án az egészségügyi hatóság döntésének bírói felülvizsgálatát kezdeményezte a kérelmező, a bíróság azonban elutasította beadványát, mondván, a hatóságok az ügyben elvárható gondossággal jártak el, és az orvosszakértők elfogulatlan döntést hoztak, amikor úgy határoztak, hogy nem teszik lehetővé számára az intézmény elhagyását. 2000. december 23-án a kérelmezőt végül feltételeken elbocsátották a kórházból, és egy speciális egészségügyi intézményben helyezték el Londonban. A panaszos beadványában azt állította, hogy a bíróság döntését követő fogva tartása és annak körülményei az egyezmény 5. cikkében szereplő követelmények megsértését eredményezték.

*A határozat.*⁴ A bíróság szerint egészsége és testi épsége védelmében helyezték el a kérelmezőt az adott egészségügyi intézményben. Ilyen értelemben a megfelelő orvosi körülmények között történő fogva tartás az egyezmény 5. cikkével nem volt ellentétes. A bíróság nem állapította meg azt sem, hogy a helyi hatóságok és az orvosok szándékosan vagy tévesen akadályozták meg a kérelmezőnek a társadalomba va-

ló visszatérését, miután nem lehettek maradéktalanul meggyőződve az ilyen típusú intézkedés eredményességéről. Azt azonban a bíróság nem tartotta elfogadhatónak, hogy a döntés elleni kifogást a bíróságok több mint egy éven keresztül nem tűzték ki tárgyalásra, ezzel ugyanis a kérelmező és családja számára olyan bizonytalan jogi és társadalmi helyzetet teremtettek, hogy az az 5. cikk 4. pontját, a megfelelő eljárásról való jogot sértette. Miután a brit emberi jogi törvény 1998. évi hatálybalépése előtt nem volt lehetőség a kártérítési követelés jogi úton történő érvényesítésére, a bíróság az egyezmény 5. cikk (5) bekezdésének (kártalanításhoz való jog) sérelmét is megállapította.

AZ EGYEZMÉNY 8. CIKKE: A MAGÁNÉLETHEZ VALÓ JOG

*Fadejeva kontra Oroszország*⁵

Az ügy körülményei. A kérelmező egy jelentős acélgyártó központ területén lakik. 1982-ben családjával olyan lakásba költözött, amely kb. 450 méterre helyezkedik el egy acélgyártótól. A hatóságok egy ütközőzónát alakítottak ki a gyár épületei körül, az úgynevezett egészségügyi zónát, azzal a céllal, hogy elkülönítsék a gyártelepet a lakóterületi övezettől. A gyakorlatban azonban az ott élők ezrei – köztük a kérelmező családja is – a gyár közvetlen közelében éltek mindennapjaikat. Egy 1974-es rendelet kötelezte a hatóságokat, hogy bizonyos számú lakost az egészségügyi biztonsági zónán belül helyezzenek el. 1990-ben a kormány programot fogadott el a környezetvédelmi helyzet javítására. A program utalt a lakóknak az egészségügyi biztonsági zóna területére történő költöztetésére is. 1995-ben a kérelmező bírósági eljárást kezdeményezett, kérve, hogy számára a biztonsági zónán kívüli lakást biztosítsanak. Azzal érvelt, hogy a mérgező anyagok koncentrációja és a zajszint veszélyezteti az életét és az egészségét. 1996-ban a városi bíróság az 1974. évi rendeletre hivatkozva megállapította, hogy a hatóságoknak a zónában lakó minden helyi lakost vissza kellett volna telepíteniük, de a hatóságok ezt elmulasztották. A kérelmezőt és családját úgynevezett várólistára tették, és arra kérték őket, hogy a megfelelő új lakás biztosításáig maradjanak a veszélyes zónában. Az elsőfokú bíróság végrehajtási okiratot állított ki, kérve, hogy a kérelmezőt a biztonsági zónából költöztessék el. A bírósági végrehajtó ugyanakkor az eljárást felfüggesztette azzal, hogy nem létezik semmilyen várólista a veszélyeztetett helyen lakók elhelyezéséről. Erre figyelemmel a kérelmező új eljárást indított a helyi önkor-

mányzat ellen, kérve az 1996-os ítélet végrehajtását. A városi bíróság az eljárást megszüntette, mondván, a kérelmező az időközben előkerült várólistán szerepel, az ítélet végrehajtása további hatósági intézkedést nem igényel. Mindkét fél több fontos dokumentumot nyújtott be a bíróságra a város ipari szennyezésével kapcsolatban. A kérelmező által felkért szakértő pedig arra a következtetésre jutott, hogy a súlyos megbetegedések a biztonsági zónában lakókat az átlagosnál lényegesen nagyobb mértékben veszélyeztetik.

*A határozat.*⁶ Ahogyan arra a bíróság korábban, a Lopez Ostra kontra Spanyolország ügyben rámutatott, a környezetvédelmi szennyezések káros hatásai egy meghatározott minimum szintet el kell érjenek ahhoz, hogy az egyezmény 8. cikkének rendelkezései alkalmazhatók legyenek. Az egyezmény Oroszország tekintetében 1998-ban lépett hatályba. Az ezt követően a bírósághoz benyújtott dokumentumok alapján megállapítható volt, hogy a légszennyezési adatok több esetben túllépték a megengedett értékeket. A helyzetet súlyosbította, hogy az orosz kormány több dokumentumot nem bocsátott a bíróság rendelkezésére, amiből arra lehetett következtetni, hogy a valóságos helyzet a dokumentumokban szereplő körülményeknél rosszabb. Önmagában az, hogy az orosz bíróságok jogosnak tartották a kérelmező áttelepítését, arra utalt, hogy az érintett jogai sérelmet szenvedtek.

A bíróság határozatában rámutatott, hogy a kérdéses gyárat 1993-ban magánosították, amelyre figyelemmel az Orosz Föderációnak ezt követően nem volt lehetősége a létesítmény környezetvédelmi állapotába beavatkozni. Ugyanakkor a bíróság esetjogából az is következik, hogy a megfelelő szabályozási rendszer kialakításának hiányáért is felel az állam. A magánosítást követően is lehetősége volt az államnak az üzem működésével kapcsolatos ellenőrző cselekmények végrehajtására. A helyi önkormányzati hatóságok tisztában voltak a folyamatosan jelentkező környezetvédelmi problémákkal, és bizonyos esetekben szankciót is alkalmaztak a helyzet javítása érdekében. Erre figyelemmel a bíróság megállapította, hogy a hatóságok fel tudták mérni a veszélyes zónában élők következményeit, és kiértékelhették a biztonsági kockázatokat, szükséges esetben megtehették volna az indokolt intézkedéseket. Az orosz hatóságok valóban várólistán szerepeltették azoknak a személyeknek a nevét, akik a veszélyes zónában tartózkodtak, de nem tettek különbséget azon állampolgárok között, akik piaci értéken új lakást szerettek volna venni és akiknek mindennapi életét a mérgező anyagok napi belégzése súlyosan károsította. A kérelmező hosszabb ideig a várólistán szerepelt, anélkül, hogy helyzetében változás következett volna be.

Erre figyelemmel semmilyen reális esélye nem volt a szennyezett területről való elköltözésre. Az állam felelőssége megállapítható azért is, mert lehetővé tette a környezetszennyező létesítménynek egy sűrűn lakott helyen történő elhelyezését. Bár a jogszabályok kötelezővé tették, hogy a létesítményt körülvevő biztonsági zónában ne lehessen állandó lakóhelyeket kialakítani, a gyakorlatban ez az előírás nem érvényesült. További aggodalomra adott okot, hogy az állam nem tett kísérletet arra, hogy a veszélyes környezetben élőket az érintett területről elköltöztesse. Emellett a gyár a vonatkozó orosz előírások megsértésével, a legfontosabb szabályok be nem tartásával végezte tevékenységét, ennek ellenére az orosz állami szervek nem tettek hatékony lépéseket a káros szennyezés megakadályozása és az egészségügyi biztonsági zónában lakók helyzetének javítása érdekében. A bíróság végül mindezekre figyelemmel arra a következtetésre jutott, hogy bár az államoknak széles mozgásterük van környezetvédelmi ügyekben, jelen esetben nem sikerült megfelelő módon biztosítani a kérelmezőnek az egyezmény 8. cikkében biztosított családi élethez való jogát.

Kommentár. A határozat az egészségügyi és a környezetvédelemmel kapcsolatos jogokat a magánélethez való jog védelmének keretei között tárgyalja, hiszen az említett jogok nincsenek nevesítve az egyezményben. Az ítélet kiemeli az állam szerepvállalásának fontosságát és aktivitásának szükségességét, ami a harmadik generációs jogok védelme miatt különös jelentőségű. Az állam ezen a területen legalábbis jogszabályalkotással köteles beavatkozni polgárai egészségének védelme érdekében.

Glass kontra Egyesült Királyság⁷

Az ügy körülményei. A kérelmezők, Carol és David Glass brit állampolgárok. David 1986-ban született, súlyos idegrendszeri, mentális és szervi fogyatékossgal. Betegsége huszonnégy órás folyamatos odafigyelést igényel. Carol Glass David édesanyja és törvényes képviselője. 1998 júliusában Davidet a St. Mary kórházba szállították, amely a Portsmouthi Nemzeti Egészségügyi Szolgálat Trösztjének kezelésében álló két kórház egyike. Operációnak vetették alá annak érdekében, hogy felső légúti szervi elzáródását megszüntessék. Davidnél komplikációk léptek fel a műtét során és lélegeztető gépre kellett kapcsolni. A kezelés alatt édesanyját arról tájékoztatták, hogy David haldoklik, és a további intenzív kezelés gyakorlatilag szükségtelen. Ennek ellenére a beteg állapota javult, és 1998. szeptember 2-án hazatérhetett. 1998. szeptember 8-án, amikor ismét légzőszervi problémákkal szállították kórházba, az orvosok Carol Glasszal megvitatták a fájdalomcsil-

lapítás érdekében alkalmazandó morfium használatának lehetőségét. Az édesanya ellenezte a morfium beadását. A beteg állapota romlani kezdett, október 20-án az orvosok megállapították, hogy David haldoklik, és diamorfin használatát javasolták a fájdalom csillapítása érdekében. Glass asszony nem egyezett bele, mert úgy gondolta, a diamorfin használata veszélyeztetheti a beteg felgyógyulását. Ezt egy olyan beszélgetésen is jelezte, ahol egy rendőrtiszt is jelen volt. Egyidejűleg kérte, szállítsák haza Davidet, ha haldoklik, de a jelen lévő rendőrtiszt közölte, letartóztatja Glass asszonyt, ha a beteg elmozdítását megkísérli. Végül a beteg diamorfin infúziót kapott 1998. október 20-án. A családtagok azt állították, a beteget a halálba akarják segíteni, ezért az orvosokat nem engedték be a kórterembe. Az egészségügyi intézmény dolgozói ezért biztonsági őrköt hívtak, hogy a családtagokat erőszakkal távolítsák el a kórházból. Állítólag ekkor készült az az orvosi feljegyzés, hogy a beteg nem újráélesztendő. A következő napon Carol Glass azt tapasztalta, hogy fia állapota romlott, és azt követelte, hagyják abba a diamorfin használatát. Az orvosok viszont azt állították, ez az egyetlen módja elkerülni, hogy David olyan állapotba kerüljön, amelyből újjá kell éleszteni. A családtagok nem hittek az orvosoknak, megpróbálták Davidet elszállítani a kórházból. Végül a rendőrség közbeavatkozott, melynek során az orvosok és a rendőrök némelyike kisebb sérülést is szenvedett, de a családtagokat a kórteremből eltávolították. Ezt követően a beteg állapota javult, és október 21-én hazaengedték.

Carol Glass bírói felülvizsgálatot kezdeményezett a kórházi hatóságoknak a kezeléssel kapcsolatos döntésével szemben. Az orvosi tanács, amely szakmai szervként vizsgálta ki az ügyet, arra a következtetésre jutott, hogy az orvosok „nem követtek el súlyos szakmai hibát, helyesen és jogszerűen jártak el”. Az ügyészség – bizonyíték hiányában – nem emelt vádat az orvosok ellen. A kérelmezők ekkor a strasbourgi bírósághoz fordultak, azaz érvelve, hogy a brit jog és joggyakorlat nem tette lehetővé David személyi integritásának megőrzését, magánéletének tiszteletben tartását. A diamorfin alkalmazása az édesanya akarata ellenére történt, és azt is kifogásolták, hogy az újjáélesztést megtiltó megjegyzést tartalmazó iratot nem ismertették meg a családdal.

A *határozat*.⁸ A bíróság megállapította, hogy a kezelés David édesanyjának akarata ellenére történt, ami magánélethez való jogának sérelmét jelentette. Rögzítette ugyanakkor, hogy a beavatkozás jogszerű volt. A betegek életének védelmét szolgáló brit jogi szabályozás fontos eleme a szülői beleegyezés joga és a veszélyhelyzet megfelelő kezelése. Ilyen esetben az orvosoknak a bíróság állásfoglalását kell kérniük abban, hogy a szülő beleegyezése ellenére alkalmazható-e az adott orvosi eljárás.

A bíróság megállapította, hogy az adott ügyben a kórházi személyzet magatartása törvényes célt szolgált, az orvosok David érdekében igyekeztek eljárni. A bíróság visszautasított minden olyan feltételezést, hogy az orvosok siettetni akarták David halálát, amikor diamorfinos kezelésben részesítették vagy a feljegyzésben a „ne élesszék újjá” kifejezést használták. Annak elbírálása során, hogy a magánélethez való jog korlátozása adott esetben egy demokratikus társadalomban szükséges volt-e, a bíróság a következőket állapította meg. A St. Mary kórházban az 1998. október 19. és 21. között lejátszódó események nem választhatók el a kórházi alkalmazottak és Glass asszony között korábban kialakult, David állapotával kapcsolatos vitáktól. Az orvosok tisztában voltak Carol Glass ellenállásával, különösen azzal, hogy a morfiumos kezelésbe nem egyezik bele. Ebben az esetben a bírósághoz fordulás feltételei fennálltak. A Legfelső Bíróság beavatkozását és véleményének kikérését a kórház nem kezdeményezte, annak ellenére, hogy az orvosok ebben az időben meglehetősen borúlátók voltak a beteg állapotával kapcsolatban, és nem hagytak kétséget afelől, hogy a kezelés az édesanya akaratával ellentétes. Persze az édesanyjának is joga lett volna bírósághoz fordulni az ügyben.

A strasbourgi bíróság rámutatott arra, hogy a kórház felelőssége a szükséges intézkedések megtétele és a kialakult szituáció kezelése az esetleges krízishelyzet megelőzése érdekében. A bíróság azt is megjegyezte, hogy az orvosok ugyan nem tudták előre megjósolni a család és a kórház személyzete között kialakult konfrontáció erősségét, de a kórház a bírói jogorvoslati lehetőség igénybevételével megelőzhetné volna a kialakult éles helyzetet. A bíróság azt is aggályosnak tartotta, hogy bár a kórház a bírói döntés meghozatalát nem tartotta szükségesnek, ugyanakkor – látva a krízishelyzet kialakulását – rendőri jelenlét-re tartott igényt a kórház területén.

A bíróság mindezek alapján megállapította, hogy a hatóságoknak az a döntése, amely semmibe vette Glass asszony tiltakozását, bírói felhatalmazó határozat hiányában az egyezmény 8. cikkének sérelmét jelentette.

A bíróság nem tartotta szükségesnek a „ne élesszék újjá” bejegyzés vizsgálatát, így nem értékelte azt sem, hogy David édesanyjának tudta és beleegyezése nélkül hogyan születhetett meg egy ilyen döntés. Azonban jelezte, hogy a dokumentumok szerint a feljegyzés valójában az ellen irányult, hogy erőteljes szívmasszázst alkalmazzanak és hogy intenzív légzési támogatásban részesítsék. Mindez nem zárta ki a szokásos újjáélesztési technikák alkalmazását. Így ebben a vonatkozásban az egyezmény sérelmét nem állapította meg a bíróság.

Kommentár. A határozat a családtagoknak a beteg hozzátartozó kezelésével kapcsolatos jogait járja kör-

be. Könnyen adódhatnak olyan pillanatok, amikor az orvos és a hozzátartozók másként értékelik a beteg állapotát és az annak javításához szükséges eszközök kiválasztását. Ilyen esetben nem elegendő az, hogy a kezelő személyzet mindent megtesz a gyógyulás érdekében. A beteg hozzátartozóit nem elég a szükséges információval ellátni, jogaik érvényesítésének lehetőségét is biztosítani kell. Jelen ügyben a bírói jogorvoslat garanciális eszközének hiánya eredményezte az állam elmarasztalását.

*Mizzi kontra Málta*⁹

Az ügy körülményei. A kérelmező, Maurice Mizzi, máltai állampolgár 1967 márciusában különvált feleségétől, aki ezt követően, július 4-én egy leánygyermeknek adott életet. A kérelmezőt automatikusan a gyermek apjának ismerték el a máltai jog szerint és édesapaként vették nyilvántartásba. A kérelmező kérésére elvégzett DNA-teszt eredményeként azonban megállapították, hogy valójában nem Mizzi úr a kislány édesapja. Ezt követően a kérelmező sikertelenül kísérelt meg az apai jogállás megszüntetésére irányuló polgári pert indítani. A máltai polgári jog szerint egy férj akkor kezdeményezheti a fennálló apai jogállás megszüntetését, ha házasságban él és bizonyítani tudja felesége házasságtörését, valamint azt, hogy a gyermek világrajövetelét az anya eltitkolta előtte. 1993-ban az utóbbi feltételt a máltai szabályozás hatályon kívül helyezte, és azzal egészítette ki, hogy a gyermek születését követő hat hónapon belül lehet kezdeményezni az eljárást. 1997 májusában az eljáró bíróság helyt adott a kérelmező kereseti kérelmének abban a vonatkozásban, hogy a törvények rendelkezései ellenére joga volt az apaság vélelmének megdöntésére irányuló eljárást kezdeményezni, és hogy a kérdéses ügyben az egyezmény 8. cikkének sérelme valósult meg. Ezt a határozatot azonban az Alkotmánybíróság hatályon kívül helyezte. A kérelmező beadványában azt kifogásolta, hogy az Alkotmánybíróság döntése ellen nem fellebbezhetett, az apaság vélelmének megkérdőjelezhetetlen volta pedig magánélethez való jogának sérelmét jelentette. Ugyancsak kifogásolta, hogy hátrányos megkülönböztetésben részesült, mert rá eltérő szabályok és határidők vonatkoztak a házasságban élő apákhoz képest.

A *határozat*.¹⁰ A bíróság megállapította, hogy a máltai jog szerint valóban vitatható, volt-e a kérelmezőnek lehetősége az apasági vélelem megdöntésére. Továbbá rögzítette: az a tény, hogy határidőt állapított meg a máltai törvényhozó, mindössze egy eljárási előfeltételt fogalmazott meg a helyi bíróságok igénybevitelére. Ugyanakkor a bíróság azt is megállapította, hogy az Alkotmánybíróságnak a polgári bi-

róság döntését hatályon kívül helyező rendelkezése, valamint a máltai jog megfogalmazása megfosztotta a kérelmezőt attól a lehetőségtől, hogy ügyében bírói utat vegyen igénybe. A határidő megállapítása az ilyen ügyekben szükséges lehet, hiszen az egyrészt a jogbiztonságot, másrészt a gyermek érdekét szolgálja, hogy ne hagyják bizonytalan helyzetben a családi állapotot érintő lényeges kérdést illetően. Ugyanakkor ilyen esetekben lehetőséget kell adni a jogorvoslati eszközök igénybevitelére. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a hazai igazságszolgáltató szervek elmulasztottak megfelelően egyensúlyozni a kérelmező magánélethez való jogának védelme és más személyek érdekeinek védelme között. Mindez túlzott eljárási terhet jelentett a kérelmező számára, amelyre figyelemmel a bíróság az egyezmény 6. cikke (1) bekezdésének sérelmét állapította meg.

A bíróság emellett foglalkozott az ügynek a magánélethez való joggal kapcsolatos aspektusaival is. Megállapította, hogy a kislány érvizsgálatának bírói felülvizsgálatát a kérelmező nem végeztethette el a hatályos szabályozás szerint. 1993 előtt csak abban az esetben indíthatott az érintett az apaság vélelmének megdöntésére irányuló eljárást, ha bizonyította, hogy az anya eltitkolta előle az újszülött világrajövetelét, ráadásul a szabályozás a módosítást követően csak hathónapos határidőn belül tette lehetővé az eljárás kezdeményezését. A polgári bíróság és az Alkotmánybíróság is befogadta a panaszos beadványát, és abban is egyetértett, hogy a kérelmezőnek jogos érdeke, hogy apaságáról egyértelmű döntést kapjon. Az eljárási szabályok azonban a strasbourgi bíróság szerint a kérelmező jogát nagymértékben korlátozták. A gyermeknek az az érdeke, hogy biztonságban éljen és hogy egyértelmű legyen, ki az édesapja, nem írhatja felül az „apa” azon jogát, hogy legalább egy alkalommal egyértelmű megállapítást nyerjen apasága. Mivel a kérdéses ügyben a kérelmezőnek egyszer sem volt lehetősége apaságának megkérdőjelezésére, a máltai hatóságok aránytalanul korlátozták a kérelmező egyezményben foglalt jogait. Egyidejűleg, mivel az eljárást a bíróság diszkriminatívnak minősítette, kimondta az egyezmény 14. cikkének megsértését is.

AZ EGYEZMÉNY 9. CIKKE: A VALLÁSSZABADSÁG JOGA

*Leyla Sahin kontra Törökország*¹¹

A *határozat*.¹² A kamara 2004. június 29-én hozott döntésében megállapította, hogy a török hatóságok nem sértették meg az egyezmény 9., illetve az azzal kapcsolatban vizsgált 8., 10. és 14. cikkeit. A döntés ellen

a kérelmező 2004. szeptember 27-én a bíróság nagykamarájához fordult.

A nagykamara a kamarához hasonlóan megállapította, hogy a szekularizmus elve az egyezmény értékeivel összeegyeztethető, annak védelme a demokratikus rendszer szükséges feltétele Törökországban. A török alkotmányos rendszer emellett nagy hangsúlyt helyez a nők jogainak védelmére is, a nemi egyenlőség pedig az egyezmény kiemelkedő jelentőségű elve. A bíróság utalt arra, hogy a fejkendőviselés jogszerűségének vizsgálata kapcsán figyelembe kell venni, hogy ennek a vallásos jelképnek a viselése milyen hatást vált ki a török társadalomban. Különösen fontos ez egy olyan országban, ahol a társadalom nagy része elismeri ugyan a nők jogait és tisztában van a közrend védelmének szükségességével, ugyanakkor szoros kapcsolatban áll az iszlám vallással és ragaszkodik hitéhez. A bíróság döntésében utalt azokra a szélsőséges politikai mozgalmakra, amelyek a teljes török társadalomra igyekeztek gondolkodásukat ráerőltetni és egy olyan társadalmi környezetet kialakítani, amelyben a vallási szimbólumok használata kötelező. Ezzel szemben az egyetemeken bevezetett tiltás alapja a szekularizmus elve, amely a pluralizmus nélkülözhetetlen része, és szorosan kapcsolódik a törvény előtti egyenlőséghez és a diszkrimináció tilalmához. A bíróság döntésében utalt arra, hogy az egyetemen hallgatói jogviszonyt létesítő diákok mohamedán hitüket korlátozás nélkül gyakorolhatták. Mielőtt az isztambuli egyetem 1998-ban meghozta vitatott döntését, párbeszédet folytatott a diákok érdekvédelmi szerveivel és a vallásos mozgalmakkal. A bíróság utalt arra is, hogy a 9. cikkben foglalt vallásszabadság elve nem jelenti azt, hogy mindenki minden körülmények között jogosult vallásos hitének nyilvánosságra hozatalára, semmibe véve esetleges más, a jogrendszerben meglévő előírásokat. Mindezen körülmények figyelembevételével a nagykamara is arra a következtetésre jutott, hogy az egyetem fejkendő-viselési szabálya egy demokratikus társadalomban szükséges korlátozásnak tekinthető.

A nagykamara egyidejűleg megvizsgálta a kérdéses szabálynak az egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyve 2. cikkében szereplő, az oktatáshoz való joghoz való viszonyát is. A bíróság álláspontja szerint az a körülmény, hogy a kérelmezőt egy meghatározott ruhadarab viselése esetén nem engedték bizonyos órákon megjelenni, vizsgákon részt venni, egyértelműen az érintett oktatáshoz való jogának korlátozása. Ez a korlátozás ugyanakkor előrelátható és törvényes célt szolgál. Nem tette lehetetlenné a diákok számára, hogy a vallásos előírásoknak a szokásos formában eleget tegyenek. A kérelmező előre látható annak a veszélyét, hogy az iszlám fejkendő viselése

esetén nem teszik lehetővé számára az előadásokon és vizsgákon való részvételt. Ilyen körülmények között az öltözködésre vonatkozó előírás nem korlátozta a kérelmező oktatáshoz való jogának lényeges tartalmát.

A nagykamara nem állapította meg az egyezmény 8. és 10. cikkének sérelmét sem. Ami pedig a 14. cikket illeti, a bíróság hangsúlyozta: a kérelmező nem bizonyított olyan körülményeket, amelyek a hátrányos megkülönböztetés tilalmának megsértése alapján szolgáltak volna. A korlátozások nem egy embercsoport hátrányos helyzetbe hozását célozták, hanem mások jogának védelméül szolgáltak annak érdekében, hogy az oktatási intézményekben az egyháznak az államtól való elválasztását maradéktalanul biztosítsák. Erre figyelemmel a bíróság ebben a vonatkozásban is elutasította a kérelmet.

Kommentár. A nagykamara megerősítette a kamara 2004. június 29-én hozott döntését. A bíróság ismételen hangsúlyozta, hogy a szekularizmus elve az egyezmény által védett értékekkel összeegyeztethető, és annak védelme a demokratikus rendszer szükséges feltétele Törökországban. A határozat részletesen foglalkozik az isztambuli egyetem kifogásolt döntésének társadalompolitikai vonatkozásaival és azzal, hogy a felsőoktatási intézménybe jelentkező kérelmező beiratkozásakor tisztában volt azzal, milyen keretek között hozhatja nyilvánosságra vallásos meggyőződését. Az ítélet kimondva-kimondatlanul jelzés a török állam számára, hogy az európai integráció csak szekuláris viszonyok között valósulhat meg.

ELSŐ KIEGÉSZÍTŐ JEGYZŐKÖNYV 3. CIKK: A SZABAD VÁLASZTÁSHOZ VALÓ JOG

*Hirst kontra Egyesült Királyság*¹³

A *határozat*.¹⁴ A kamara 2004. március 30-án hozott döntésében megállapította, hogy a brit hatóságok megsértették az egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvének 3. cikkét. A döntés ellen a brit állam a bíróság nagykamarájához fordult.

A nagykamara ítéletében megállapította: ez volt az első olyan eset, amikor a bíróságnak arra nyílt lehetősége, hogy a jogerősen elítélt fogva tartott személyek szavazati jogának általános és automatikus megvonását megvizsgálja. A bíróság hangsúlyozta, hogy a fogvatartott nem veszíti el az egyezmény alapján számára biztosított jogokat pusztán amiatt, mert a bírói elítélést követően fogvatartotti státuszba kerül. Az egyezmény alapján – amelyben a demokratikus társa-

dalom ismertetőjegye a tolerancia és a nyitott gondolkodás – annak sincs helye, hogy pusztán arra alapozva fosszák meg automatikusan a fogvatartottakat szavazati joguktól, hogy e jog gyakorlása sértheti a közvéleményt.

A tolerancia követelménye azonban nem akadályozhat meg egy demokratikus társadalmat abban, hogy lépéseket tegyen annak érdekében, hogy megvédje magát az olyan cselekedetekkel szemben, amelyek célja az egyezményben védett jogok és szabadságok lerombolása. Ezért az első jegyzőkönyv 3. cikke – amely biztosítja az egyén lehetőségét arra, hogy befolyásolja a jogalkotó hatalom összetételét – nem zárja ki, hogy az állam a választójogot olyan egyén esetében korlátozza, aki például súlyosan visszaél közhivatalával vagy akinek a magatartása a jogállamiság vagy a demokratikus alapok aláásásával fenyeget. (Lásd például Glimmerveen és Hagenbeek kontra Hollandia,¹⁵ amelyben a bizottság elfogadhatatlannak nyilvánított két olyan kérelmet, amelyben a kérelmezők – akik egy rasszizmus és xenofóbia miatt betiltott szervezet vezetői voltak – azt panaszolták, hogy nem indulhattak jelöltként a választásokon.) A szavazati jogtól való megfosztás azonban nem alkalmazható automatikusan, a jogkorlátozás arányossága azt követeli meg, hogy valós kapcsolat legyen az alkalmazott szankció és az érintett egyén magatartása, körülményei között. A bíróság ebben a tekintetben emlékeztetett a Velencei Bizottság ajánlására, mely szerint a politikai jogok megvonására csak a kifejezetten erről rendelkező bírósági határozat alapján kerülhetne sor. Mint más esetben is, egy kontradiktórius eljárást alkalmazó független bíróság erős garanciát jelent az önkényesség ellen.

A bíróságnak ebben az ügyben azt kellett eldöntenie – tekintettel a fent azonosított elvekre –, hogy a szóban forgó intézkedés arányos módon törekedett-e a törvényes cél elérésére.

A bíróság nem tekintette döntő szempontnak, hogy hány elítéltet érint a szabályozás. Tény, hogy jelentős számról volt szó (48 000 fő), s nem lehetett azt állítani, hogy a jogkorlátozás elhanyagolható hatású. A fogvatartottaknak ugyan vannak olyan csoportjaik, amelyeket nem érint a tiltás, de nagyon sokféle elkövetőre érvényes és nagyon sokféle ítélet esetében alkalmazandó.

A határozat szerint nincs bizonyíték arra vonatkozóan, hogy a brit parlament súlyozta volna a versengő érdekeket vagy az arányosság szempontjából értékelte volna a jogerősen elítélt fogvatartottak szavazati jogának általános megvonását. A Divisional Court ítéletéből az is egyértelmű, hogy a bíróságok az elítélt fogvatartottak szavazati jogával kapcsolatos korlátozásokat általában olyan természetű kérdésnek tekintették, amely a par-

lamentre és nem a nemzeti bíróságokra tartozik. A bíróság megjegyezte: vitathatatlan, hogy az Egyesült Királyság nem az egyetlen olyan, az egyezményben részes állam, amely minden fogvatartottat megfoszt szavazati jogától. Tény viszont, hogy kisebbségben vannak azok a tagállamok, amelyekben az elítéltek szavazati joga általános korlátozás alá esik, vagy amelyekben nincs olyan rendelkezés, amely lehetővé teszi számukra a szavazást. Még a brit kormány saját kimutatása alapján is csak tizenhárom ilyen állam van. Az azonban, hogy e problémával kapcsolatosan nincs közös európai álláspont, önmagában nem dönti el a kérdést.

A brit szabályozást vizsgálva a bíróság megállapította, hogy a 2000. évi törvény már szavazati jogot biztosít az előzetesen fogva tartottak számára, szemben az 1983. évi törvény 3. §-ával, amely a személyek jelentős csoportját fosztotta meg az egyezményben biztosított jogaitól, s ezt diszkriminatív módon tette. A rendelkezés általánosan korlátozta a büntetés-végrehajtási intézetekben lévő összes elítélt fogvatartott szavazati jogát. Automatikusan, függetlenül büntetésük időtartamától, az általuk elkövetett bűncselekmény természetétől és súlyától, továbbá egyedi körülményeiktől. Az egyezmény által védett egyik alapvető fontosságú jog ilyen általános, automatikus és válogatás nélküli korlátozása kívül esik minden elfogadható mérlegelési jogkörön, bármilyen széles legyen is ez a jogkör, ezért ez a korlátozás összeegyeztethetetlen az első jegyzőkönyv 3. cikkével.

Tallódi Zoltán

JEGYZETEK

1. Appl. No. 24919/03.
2. Judgment of 29 September 2005.
3. Appl. No. 517/02.
4. Judgment of 21 June 2005.
5. Appl. No. 55723/00.
6. Judgment of 9 June 2005.
7. Appl. No. 61827/00.
8. Judgment of 9. March 2004.
9. Appl. No. 26111/02.
10. Judgment of 12 January 2006.
11. Appl. No. 44774/98.
12. Judgment of 10 November 2005. Az ügy körülményeinek leírását és a kamara döntésének ismertetését lásd a *Fundamentum* 2004. évi 4. számában.
13. Appl. No. 74025/01.
14. Judgment of 6 October 2005. Az ügy körülményeinek leírását és a kamara döntésének ismertetését lásd a *Fundamentum* 2004. évi 3. számában.
15. Appl. Nos. 8348/78, 8406/78, Commission decision of 11 October 1979, DR 18, p. 187.